

prof. dr hab. Wojciech Nowakowski
Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce
Uniwersytetu Warszawskiego
Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa

Ocena dorobku naukowego dr. Michała Grygla i osiągnięcia naukowego *Narodziny środkowoeuropejskiego Barbaricum*

Dr Michał Grygiel jest jednym z wybitnych przedstawicieli średniego pokolenia polskich archeologów, czyli grupy badaczy przejmujących obecnie wiodącą rolę w tworzeniu nowych koncepcji naukowych. Przewód habilitacyjny jest więc w tym przypadku raczej już tylko formalnym domknięciem dotychczasowych osiągnięć.

Z recenzenckich obowiązków wynika jednak konieczność wytknięcia już na wstępie pewnej niezręczności w sformułowaniu osiągnięcia naukowego, przyjętego jako podstawę postępowania habilitacyjnego: nie powinna się tu znaleźć książka, której podstawę stanowiła praca doktorska¹ – nawet, jeżeli jest to *znacznie poszerzona* wersja dysertacji² – ani artykuły, stanowiące kontynuacje problematyki, analizowanej w doktoracie³. Zabieg ten był zupełnie niepotrzebny, bo „podoktorski” dorobek naukowy dr. Grygla „broni się” znakomicie, a będąca tematem monumentalnej książki⁴ grupa tyniecka odegrała niezwykle istotną rolę w procesie, nazwanym *narodzinami środkowoeuropejskiego Barbaricum*.

Wspomniane dzieło należy uznać za podstawowe dla oceny dorobku Habilitanta – takie podejście narzucają nie tyle rozmiary tej książki i obfitość analizowanego w niej materiału, obejmującego blisko ćwierć tysiąca zarejestrowanych stanowisk⁵, co przede wszystkim zakres problematyki i waga sformułowanych wniosków. Należy przy tym podkreślić, że ostatnia większa praca dotycząca grupy tynieckiej ukazała się kilkanaście lat

---

¹ M. GRYGIEL, *Chronologia przemian kulturowych w dobie przelomu starszego i młodszego okresu przedrzymskiego na Nizinie Polskiej*, Łódź 2018.

² GRYGIEL, *Chronologia przemian ...*, 15.

³ Por. M. GRYGIEL, *The Jastorf Culture on the Polish Lowland*, [w:] Zenon Woźniak, Michał Grygiel, Henryk Machajewski, Andrzej Michałowski, *The Jastorf Culture in Poland*, BAR – International Series 2579, Oxford 2013, 23-46; IDEM, *Kultura jastorfska na Nizinie Polskiej. Próba określenia chronologii-zasięgu i powiązań*, „Wiadomości Archeologiczne” LXVI, 2015, 127-181.

⁴ M. GRYGIEL, *Osadnictwo celtyckie w zachodniej Małopolsce. Ze studiów nad grupą tyniecką*, Kraków 2022.

⁵ GRYGIEL, *Osadnictwo celtyckie ...*, 310-331.

temu⁶, co nadaje książce dr. Grygla walor podręcznikowego wzorca. Habilitant niewątpliwie zdawał sobie z tego sprawę, o czym świadczy obszerny rozdział prezentujący zarys dziejów Celtów⁷, stanowiący niezbędne wprowadzenie do omówienia lokalnych zjawisk kulturowych, pozwalające osadzić w kontekście kultury lateńskiej celtyckie i „celtyzujące” znaleziska z ziem polskich.

Tezą omawianej książki jest obecność etnicznych Celtów na terytorium grupy tyńieckiej. Jej wykazaniu służy bardzo obszerna i drobiazgowa analiza wszystkich kategorii znalezisk – od zapinek po ceramikę. Temu celowi miało choćby posłużyć – zupełnie słuszne! – eksponowanie obfitości narzędzi żelaznych⁸, stanowiącej charakterystyczną cechę ówczesnej kultury materialnej Celtów, w tym zwłaszcza obecności licznych przyborów kowalskich, czy narzędzi rolniczych z radlicami i półkoskami na czele. Wprowadzenie do codziennego użytku tak dużej masy żelaza musiało być przy tym dostrzegane przez nieceltyckich sąsiadów, co z kolei umożliwiło transfer cywilizacyjny, prowadzący w ostatecznym efekcie do *narodzin środkowoeuropejskiego Barbaricum*.

Kolejnym przykładem „eksplozji cywilizacyjnej”, wywołanej przez Celtów było szklarstwo. Habilitant, przedstawiając znaleziska bransolet i paciorków szklanych ze stanowisk grupy tyńieckiej, nie ograniczył się do ich formalnej analizy, lecz poruszył problem ich pochodzenia⁹. Akcentując wysokie umiejętności rzemieślników aktywnych w naddunajskich ośrodkach, przyznawał, że ich działalność nie polegała na produkcji szkła prowadzonej na miejscu, „od początku do końca”, lecz ograniczała się do przerabiania masy szklarskiej, pochodzącej z warsztatów ze wschodniej części basenu Morza Śródziemnego. Konsekwencją jest przekonywująca hipoteza o wędrownych majstrach, stosunkowo łatwo przenoszących się z miejsca na miejsce wraz ze stosunkowo lekkim zestawem tygli i narzędzi oraz z kilkoma, czy najwyżej kilkunastoma kilogramami surowca. Taka wizja produkcji szklanych ozdób uwiarygodnia kolejną hipotezę – o możliwości funkcjonowania na osadzie w Podłężu pracowni szklarskiej, której powstanie byłoby właśnie wynikiem przybycia wędrownego rzemieślnika (rzemieślników?). Koncepcja ta jest godna uwagi nie tylko jako kolejny element stymulowanego przez Celtów rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego, skutkującego *narodzinami środkowoeuropejskiego Barbaricum*, lecz także – a

---

⁶ P. POLESKA, *Celtycki mikroregion osadniczy w rejonie podkrakowskim*, Kraków 2006.

⁷ GRYGIEL, *Osadnictwo celtyckie ...*, 21-32.

⁸ GRYGIEL, *Osadnictwo celtyckie ...*, 148-155.

⁹ GRYGIEL, *Osadnictwo celtyckie ...*, 60-79.

może nawet przede wszystkim – jako przykład możliwości rozchodzenia się „nowinek” kulturowych i technicznych w środowisku barbarzyńskim.

Taką „nowinką” była również ceramika wykonywana na kole, charakterystyczna dla kultury lateńskiej i występująca w materiałach grupy tynieckiej. W dotychczasowych studiach uwaga badaczy skupiała się na toczonych i obtaczanych naczyniach, zwłaszcza malowanych, czy wykonywanych z gliny z domieszką grafitu. Dlatego należy wysoko ocenić uwzględnienie przez Habilitanta zarówno „*staroceltyckich*” naczyń lepionych, jak i lepionej ceramiki w typie wczesnej kultury przeworskiej, a także naczyń kultury jastorfskiej. Na uznanie zasługuje też dostrzeżenie oddziaływań dackiego kręgu kulturowego¹⁰. Należy przy tym podkreślić, że w analizowanym materiale dominowały znaleziska z osad, nietworzące zwartych zespołów, obejmujące w dodatku okazy zdefragmentowane – przewyższające opór tak „niewdzięcznej” substancji badawczej zasługuje na duże uznanie.

Obszerną partią rozdziału poświęconego materiałom grupy tynieckiej jest analiza zapinek¹¹, co jest zrozumiałe wobec znaczenia tej kategorii znalezisk dla budowania chronologii. Habilitant wykazał się tu znakomitym warsztatem, prezentując wszystkie istotne kategorie fibul na szerokim tle i z odwołaniem do klasyfikacji funkcjonujących w międzynarodowej literaturze. Przykładem może być zaprezentowanie interregionalnego kontekstu zapinek Almgren 2, wraz z ich wszystkimi wariantami i formami zbliżonymi. Podobnie szczerze zostały potraktowane również fibule Almgren 18 – w obu przypadkach z oczywistym pożytkiem dla prezentowanej problematyki.

Szczegółowa analiza znalezisk umożliwiła Habilitantowi przedstawienie uformowania się, rozwoju a w końcu – zaniku grupy tynieckiej¹². Zdaniem Autora jej powstanie było efektem przenikania do Małopolski Celtów zza Karpat, przy czym proces ten mógł rozpocząć się już pod koniec okresu wczesnolateńskiego (w *pobliżu cezury między stadiami LTB2a i LTB2b*) i wiązać się z poszukiwaniem możliwości pozyskiwania soli. Cezurę pomiędzy fazą I, przypadającą głównie na LTC1, a fazą II, trwającą do LTD1, wyznacza zastąpienie lepionej ceramiki kultury lateńskiej przez naczynia przeworskie, interpretowane jako ślad napływu odmiennej etnicznie ludności kultury przeworskiej. Uformowana wówczas heterogeniczna populacja zachowała powiązania ze światem celtyckim, które w kolejnej fazie III doprowadziły do osiągnięcia przez ludność grupy tynieckiej wysokiego po-

¹⁰ GRYGIEL, *Osadnictwo celtyckie ...*, 158-199.

¹¹ GRYGIEL, *Osadnictwo celtyckie ...*, 33-59.

¹² GRYGIEL, *Osadnictwo celtyckie ...*, 233-306.

ziomu cywilizacyjnego, przy czym mógł on być skutkiem przybycia kolejnej fali Celtów. Grypa tyniecka przetrwała do drugiej lub trzeciej dekady I wieku AD, gdy północna część jej dawnego terytorium została zajęta przez kulturą przeworską, natomiast część południowa znalazła się w zasięgu kultury puchowskiej – linię podziału stanowiła Wisła.

Poświęcenie tyle uwagi omawianej monografii jest uzasadnione, gdyż opisuje one niezwykle silne oddziaływanie cywilizacji celtyckiej, związane zresztą z obecnością etnicznych Celtów, które w ciągu niespełna 300 lat generowało postępujące zmiany kulturowe i gospodarcze, a tym samym prowadziło do *narodzin środkowoeuropejskiego Barbaricum*, stanowiącego temat postępowania habilitacyjnego. Jednocześnie książka ta jest wielkim osiągnięciem Habilitanta, któremu udało się przedstawić dzieje grupy tynieckiej jako barwną mozaikę, w której różnobarwne kamyki układają się w przekonującą narrację. Można na tej podstawie ocenić, że Autor, starannie analizując znaleziska archeologiczne, nie tracił z oczu społeczeństwa, które te materiały po sobie zostawiło. Powstała w ten sposób książka ma nie tylko ogromną wartość jako bardzo cenna monografia, dotycząca grupy celtyckiej na ziemiach na północ od Karpat, lecz także jako podręcznikowy wzorzec „przetłumaczenia” niemych zabytków archeologicznych na historię różnych grup ludzkich, składających się na wspólnotę o synkretycznym modelu kultury.

Grupy tynieckiej dotyczą też dwa obszernie artykuły włączone do podstaw przewodu habilitacyjnego. Pierwszy z nich to publikacja wyników badań osady w Zagórzycach¹³, wzmiankowanej zresztą wielokrotnie w omawianej wyżej książce. Opracowanie to dobrze ilustruje warsztat naukowy Habilitanta. Na podstawie dokładnej analizy materiałów wydzielił on dwie fazy funkcjonowania tego osiedla: pierwsza z nich wiązała się z pobytem Celtów w środkowym okresie lateńskim, druga była śladem napływu ludności kultury przeworskiej w późniejszym odcinku młodszego okresu przedrzymskiego. Habilitant dostrzegł więc i zadokumentował dynamikę zmian osadnictwa, obrazującą *narodziny środkowoeuropejskiego Barbaricum*. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że omawiany artykuł ukazał się w książce będącą efektem międzynarodowego projektu, dotyczącego studiów nad osadnictwem w środkowoeuropejskim *Barbaricum*, w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie wpływów rzymskich.

---

¹³ M. GRYGIEL, *Die Besiedlung der Tyniec-Gruppe in Zagórzycze, Landkreis Kazimierza Wielka — Osadnictwo ludności grupy tynieckiej w Zagórzycach, pow. Kazimierza Wielka*, [w:] M. Meyer, P. Łuczkiwicz, B. Rauchfuß (red.), *Eisenzeitliche Siedlungskeramik der Przeworsk-Kultur — Ceramika osadowa kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego*, Berlin Studies of the Ancient World 50, Berlin 2017, 199-231.

Drugi artykuł, dotyczący celtyckich monet, występujących w zachodniej Małopolsce¹⁴, stanowi rozwinięcie rozdziału z wielokrotnie przywoływanej książki¹⁵. Zawiera dokładną analizę mennictwa celtyckiego plemienia Bojów, w orbicie którego pozostawało zarówno osadnictwo celtyckie w Małopolsce, w okresie lateńskim, jak i grupa tyniecka przez większą część młodszego okresu przedrzymskiego. Szczególnie interesujące jest stwierdzenie o produkcji drobnych nominałów, które mogły funkcjonować w obiegu. Znaczenie tej obserwacji wykracza poza ramy chronologiczne grupy tynieckiej, bo można się w nim dopatrywać swego rodzaju przygotowania do późniejszego posługiwania się przez ludność kultury przeworskiej monetą rzymską, co sugerują znaleziska m.in. z osady w Jakuszowicach.

Podsumowując przedstawione publikacje dotyczące grupy tynieckiej trzeba ocenić, że prezentują one właśnie *narodziny środkowoeuropejskiego Barbaricum* jako ekumeny pozostającej w orbicie cywilizacji śródziemnomorskiej, której wpływy docierały bądź bezpośrednio, bądź – jak to miało miejsce w przypadku grupy tynieckiej – także za pośrednictwem stojących wyżej kulturowo, choć przecież również barbarzyńskich pobratymców. Grupa tyniecka jest fascynującym przykładem przerastania przez osiągnięcia cywilizacyjne – szklarstwo, ceramika toczona – możliwości absorpcji kulturowej u tubylczej ludności kultury przeworskiej.

Oprócz omówionego wyżej osiągnięcia naukowego stanowiącego główny przedmiot postępowania habilitacyjnego dorobek dr, Grygla obejmuje długą listę publikacji, dotyczących z reguły problematyki okresu lateńskiego lub młodszego okresu przedrzymskiego. Były one wynikiem zarówno badań studyjnych, jak i prac terenowych – wśród tych ostatnich uwagę zwraca publikacja materiałów z kompleksu stanowisk z Goli¹⁶. Wieloautorskie opracowanie jest przykładem niezbędnego obecnie łączenia działań reprezentantów zarówno różnych specjalności archeologicznych, jak i ekspertów z nauk przyrodniczych. Umiejętność organizowania i uczestniczenia w pracy zespołowej, potwierdzona jeszcze dodatkowo udziałem Habilitanta w licznych, także międzynarodowych, projektach badawczych, świadczy o opanowaniu warsztatu kierowania zespołami badawczymi. Dodać jesz-

¹⁴ M. GRYGIEL, *The coinage of Celtic Boii from western Lesser Poland*, [w:] M. Grygiel, P. Obst (red.), *Walking Among Ancient Trees. Księga dedykowana jubileuszowi 45-lecia współpracy naukowej Ryszarda Grygiela i Petera Boguckiego*, Łódź 2022, 741-773

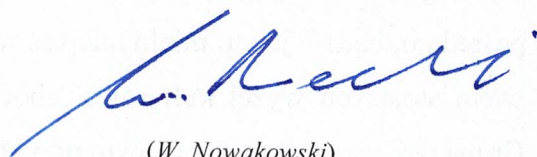
¹⁵ GRYGIEL, *Osadnictwo celtyckie ...*, 114-148.

¹⁶ M. GRYGIEL, R. GRYGIEL, W. STASIAK, *Gola pod Jaraczewem w pradziejach, z opracowaniami Jacka Forsyśki i Tomasza Jurka*, Biblioteka Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi 40, Łódź 2019.

cze należy liczne wystąpienia dr. Grygla na międzynarodowych konferencjach oraz działalność w zakresie organizacji i popularyzacji nauki.

Podsumowując rozważania na temat dotychczasowego dorobku naukowego dr. Michała Grygla należy z pełnym przekonaniem stwierdzić, Habilitanta wykazuje się istotną aktywnością naukową realizowaną w wielu placówkach badawczych (Uniwersytet Jagielloński; Uniwersytet Łódzki; Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi; Freie Universität w Berlinie), a Jego badania reprezentują wysoki poziom naukowy, wnosząc znaczący wkład w rozwój dyscypliny – ta ocena odnosi się zwłaszcza do omawianego osiągnięcia naukowego *Narodziny środkowoeuropejskiego Barbaricum*, zaprezentowanego na przykładzie grupy tynieckiej. Dr Michał Grygiel spełnia, zatem wszelkie wymogi związane z nadaniem stopnia naukowego doktora habilitowanego, określone w art. 219, ust. 1, pkt. 2 ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*.

12. 05. 2023.

(W. Nowakowski)

VIDI DECANUS

DZIEKAN
Wydziału Archeologii
prof. dr hab. Andrzej Michaiowski